

MED KNJIGAMI

FRANCE ONIČ, LUČI NA OBALI

Pričujoča lirika* je dozorevala več desetletij in je, s strogimi kriteriji izbrana, pravzaprav življenjski obračun pesnika Franceta Oniča. Marsikoga je prijetno začudila, saj je nastajala v tišini in izhajala po revijah brez glasnih odmevov. Zdaj, razporejena v knjigi, dovolj obsežni za pesniško zbirko, vendar še vedno drobni, ko gre za pregled nekega zaokroženega pesniškega sveta, se je razodela kot izrazit in pozornosti vreden lirični pojav, ki vsekakor bogati sodobno slovensko liriko.

Desetletja, v katerih so Oničeve pesmi nastajale, so zbirko motivno razporedila v tri različne dele. Na začetku Oničeve pesniške poti, v letih pred vojno, prevladujejo socialni motivi. Sprva je Oničev upor zoper družbo bohemske anarhičen (Kavarna, V malomestni kavarni), kasneje pa postane revolucionarno discipliniran, vendar se ta disciplina ne razodeva s patetično govoricco, temveč s trpko, utišano simboliko socialnega zla, porojeno iz poetove intimne bolečine (Rojstvo proletarskega otroka, Bajta za vasjo, Fabrika). Drugi del je organsko nadaljevanje socialne motivike in prinaša medvojne pesmi, predvsem izgnanske teme, prežete s koprnenjem po domačiji (Izseljena hiša, V pozni jeseni, Z dekletom v naročju). Najobširnejši je zadnji, tretji del z refleksivno liriko, ki izpoveduje zrelo erotiko (Pozni cvet, Pelin), nostalgijo po mladosti in izgubljeni idili rodnega kraja (Domači kraj, Doma, Mrtvi dom) in naposled trpko, v odgovori porojeno občutje neizživetosti in večnega iskanja smisla življenju in ustvarjanju (Moram, Luči na obali). Zaključni cikel sonetov je pravzaprav samo še miselno precizirana rekapitulacija Oničevega liričnega sveta, kakršnega so odkrili prejšnji razdelki. V tem pregledu Oničeve motivike sem skušal v oklepajih tudi izdvojiti najizrazitejše in poetsko najučinkovitejše pesmi.

Manj razgibana, vendar še vedno dovolj raznolika je tudi Oničeva lirična govoricca. Sprva je Oničev pesniški izraz pod vplivom ekspresionistične metaforike, toda zanimivo je, da je že od vsega začetka umirjen in zlasti v formi močno discipliniran. Kmalu odločno prevladata realistična govoricca in strogo urezana klasična štirivrstičnica, ki seveda tudi najbolj ustrezata Oničevi stvarni, tihi refleksiji. V tej nekoliko monotoni izrazni strukturi, ki ob nekaterih narečnih oblikah postane prestaromodna, pa se vseeno tu in tam, povsod, kjer se ti zazdi že utrudljiva, pojavi presenetljivo lepa podoba ali celo drzna metaforična konstrukcija kot odmev na Oničevo kratkotrajno ekspresionistično preteklost:

*Kamina dva sta zvila v prv svoj dim,
na prvi tej se ziblje rdeč titan ...*

* France Onič, Luči na obali. Založba Obzorja. Maribor 1959.

ali v kasnejši pesmi:

*Raz stene skočil je na njo (ulico) plakat
ko progast panter, ki se zvije...*

Vsekakor je zanimivo, da je kljub motivni razgibanosti in dokajšnjemu stilnemu razponu Oničeva lirika vendarle v bistvu, v svoji inspiraciji izredno homogena. To je zelo tiha, skoraj pretiha, nikoli razburljiva izpoved, ki je vsaj v pretežnem delu prej izraz nekega intenzivnega in v svoji nemoči pretresljivega koprnenja po življenju kot pa aktivnega doživljanja samega življenja. Skoraj od prve do zadnje pesmi z redkimi, presenetljivimi izjemami, kjer zazvene drugačni, Oničevemu svetu nekam tuji groteskni toni (Pesem o črvih, Solska pravljica), je emocionalna linija Oničeve zbirke ravna, brez krivulj in vzponov. Ta linearnost seveda razodeva umirjeno, zadržano lirično naravo, ki so ji tuji emocionalni ekstremi in drzna intelektualna ekvilibristika. Vsekakor je Onič v tej svoji lirični usmerjenosti izrazit in prepričljiv in vse, kar je v obsegu njegovega doživljajskega radija, zveni kot pristna izpoved preprostega (v žlahtnem smislu) in poštenega človeka. Seveda pa je ta radij za poezijo velikega formata preozek.

Ko poznamo to osnovno Oničevo lirično dispozicijo, je razumljivo sicer presenetljivo dejstvo, da se je Oničeva lirična ustvarjalnost razmahnila pravzaprav šele po vojni, v mirnem času, in da je njegova lirika najmočnejša ravno v tem obdobju nostalgičnega koprnenja po ljubezni in izgubljeni domačiji. Tu se je lahko njegova zadržana inspiracija do kraja izpovedala, tu je lahko njegovo trpko čustvo našlo prepričljive lirične simbole za neko globlje življenjsko spoznanje, Pelin, najlepša pesem v zbirki, že s samim naslovom opozarja na grenko bolečino neizživetosti. Toda kljub temu, da je kasna Oničeva lirika izredno prepričljiva, ne more ubežati neki posebni tragiki: v njej zvene spomini na življenje, nepošteno in neutешljivo hrepenenje po življenju, ne more pa zaobjeti to življenje v vsej njegovi elementarni dinamiki. Takrat, ko je bil pesnik sredi tega življenja, pa so bili neusmiljeni časi in so od njega, ki se je zapisal revolucionarni ideji, zahtevali odpoved osebnemu, intimnemu svetu. Onič je takrat pel socialne pesmi, ki jih je sicer globoko doživel, a jim zaradi svoje nepatetične, k idili nagnjene lirične narave ni mogel dati glasnejše, prodirnejše lirične govorce. Zato so tudi te pesmi ostale v senci drznejših liričnih izpovedi bolj impulzivnih poetov, ki so laže prisluhnili dramatičnemu in baladno grozljivemu času.

Toda ta Oničeva odpoved je bila zavedno, etično visoko dejanje, ki posvečuje Oničevo nekdanjo in sedanjo pesem s posebno, dragoceno človečnostjo. Pesnik je namreč sam občutil svojo tragiko in ji našel odrešitev v premišljeni, možato zreli odpovedi, v življenju, ki ne živi zase, ampak za človeško občestvo. V malokateri pesniški zbirki je tako močno pričujoča zavest o soodgovornosti za usodo drugega človeka, za lepšo prihodnost vsega našega življenja. Ta Oničev altruizem je vodilna ideja v zbirki, najti jo je v prvih in poslednjih pesmih:

*In srce darovanja slavolok
graditi je hitelo za življenje,
da bom mu struna in napeti lok...*

pa spet:

*Moram še v tisto srce,
ki ga najbolj boli...*

in:

*Pojdi k osem tistim ljudem,
ki so srce komu dali.
Ves boš izžgan, izvoqljen,
toda na topli obali...*

je iskrena, možata izpoved, tako da ji moraš verjeti, pa čeprav je včasih preveč deklarativna, vso zbirko predahne z zlahotno človečnostjo in da Oničevi ustvarjalni tragiki posebno etično ceno. In ravno zaradi te altruistične humane zavzetosti je bila Oničeva tiha, nebojevita pesem nekoč nevaren pojav, tako da ji je bilo treba soditi in pesnika vreči v ječo.

Mitja Mejak

FINŽGAR IN PAHOR O SVOJEM OTROŠTVU

Mnogi ustvarjalci so ob raznih priložnostih popisali svoje vtise in dožitja iz mladih dni. O mladostnih spominih bi lahko govorili kot o neki posebni tematiki, ki jo je na ta ali oni način doživel in obdelal malodane vsak umetnik.

Tolstoj je v avtobiografski trilogiji orisal rast človeka od prvih let življenja pa do tedaj, ko začne razmišljati o pomenu tega življenja. Tolstoj je tu predvsem psiholog, ki sledi notranjemu razvoju človeškega bitja, in ne toliko opisovalec okolja in njegovega vpliva na otroka. — Z veliko umetniško močjo nam je posredoval svojo »samotno in tiho mladost« Ivan Cankar: zagrenjeno mladost proletarskega otroka, ki jo razsvetljuje ljubezen do matere — mučnice. — Ganljiva je zgodba o siroteju Vorancu, ki je moral še pred svitom gnati po mrzli rosi bikce past pod Uršljo goro. — Samemu sebi prepuščeni otrok iz ljubljanskega predmestja, Fran Erjavec, je imel svoj svet v luži na koncu vrta. Tu so pluli prekomorski parniki in prevažali vse zaklade sveta v podobi papirnatih ladjic in češnjevih kočic. Tu so se rojevale žabe. — Tavčar je doživel neskončno lepoto in srečo, ko je v svojih prvih hlačicah, držeč se matere za krilo, stopil v praznično okrašeni in nebeško razsvetljeni hram na Gori. In ko se je kasneje z Meto — prvo ivje se mu je že svetilo ob sencih — v vznemirljivem pričakovanju spet odpravil na Goro, se mu je zdela soha v tronu slabo izrezljana in rumeno steklo v oknih, ki je nekoč narejalo, da se je Kraljica kopala v samem zlatu, je bilo ubito. »Žal, da ni dano človeku, da bi ostal otrok vse svoje življenje!«

Naštevali bi lahko še in še. Človekovi prvi vtisi so nekaj svojevrstnega, so enkratni in izredno močni. Okolje in dožitja otroštva se vtisnejo globoko v človekovo zavest in v precejšnji meri oblikujejo njegovo duševno strukturo. Vsiljuje se primera, da se takrat zgradi stavba, ki dobiva kasneje razne